

*Козубська І. Г.,
старший викладач кафедри
англійської мови гуманітарного спрямування № 3
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ПРАГМАТИЧНИЙ ЗМІСТ АНГЛОМОВНИХ МОНОГРАФІЙ З ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. У статті досліджено прагматичний зміст англомовних монографій з інформаційних технологій. У межах текстів монографій розглянуто композиційно-прагматичні сегменти, що сприяють чіткій орієнтації читача в тексті та легшому сприйняттю ним нової інформації. Виділено прагматично-марковані мовні одиниці з денотативним та конотативним прагматичними компонентами.

Ключові слова: прагматичний зміст, композиційно-прагматичний сегмент, прагматично-марковані мовні одиниці, денотативний прагматичний компонент, конотативний прагматичний компонент.

Постановка проблеми. Натепер спостерігається все більша спрямованість мовознавчих наукових розвідок до дослідження прагматичних аспектів творів різних жанрів, зокрема вчених цікавить те, як впливає мовне оформлення, композиційна побудова текстів на сприйняття адресатом. Особливо актуальними, на нашу думку, є дослідження прагматики наукових текстів, оскільки на сучасному етапі інтенсивного розвитку різних галузей науки та техніки вони є засобами ефективного обміну інтелектуальною інформацією, який повністю залежить від рівня володіння комунікантами науковим регістром мовлення, від уміння адресанта вибрати необхідні мовні та мовленнєві засоби, правильно використовувати їх у конкретних ситуаціях наукового спілкування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових публікацій останніх років засвідчив актуалізацію уваги вітчизняних і зарубіжних дослідників (О.А. Баженова, М.І. Венгринюк, М.В. Всеволодова, О.М. Крижанівська, В.І. Ладизнікова, Н.А. Мішанкіна, В.Л. Наєр, А.Д. Олійник, Н.М. Пільгуй, Т.Г. Попова, М.А. Руднева, І.П. Сусов, О.І. Таюпова, В.С. Чернявська, Н.В. Шевцова, В. Birner, N. Katsos) до розгляду загальних питань прагматики мови та тексту, а також до дослідження прагматичних аспектів різних наукових текстів. Вивченню підлягали прагматично марковані мовні одиниці наукового тексту, прагматична організація науково-технічного та науково-популярного текстів різних галузей науки, комунікативно-прагматична структура наукового тексту, прагматичні настанови тексту та адресанта, прагматика наукового дискурсу та ін.

Незважаючи на широкий інтерес мовознавців до дослідження прагматики наукового тексту, такий його різновид, як наукова монографія, залишається дослідженим мало, саме тому метою статті є вивчення прагматичного змісту англомовних монографій з інформаційних технологій. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: 1) з'ясувати поняття «прагматичний зміст»; 2) виділити композиційно-прагматичні сегменти у межах англомовних монографій; 3) проаналізувати прагматично марковані мовні одиниці у цих текстах.

Виклад основного матеріалу. Прагматичним є зміст тексту, який він отримує в процесі створення та який характеризується особливими якостями: а) цілеспрямованістю у відповідності до прагматичної ситуації тексту; б) продуманістю в розгорнутій системі відбору і вибору елементів, що здійснює автор; в) ефективністю оптимальної організації мовленнєвих засобів для досягнення комплексу цілей автора. Ці якості притаманні прагматичному змісту англомовних монографій з інформаційних технологій. Прагматика науково-технічного тексту, зокрема досліджуваних монографій, полягає в інтенції автора проінформувати читача про найновіші результати досліджень та переконати його в об'єктивності власної позиції.

Прагматичний зміст наукових монографій визначається конкретними цілями (за В.І. Карасиком):

- визначити проблемну ситуацію та предмет дослідження;
- проаналізувати історію питання;
- обґрунтувати вибір методів та матеріалу дослідження;
- викласти результати спостережень та експерименту;
- репрезентувати результати наукових пошуків та експерименту;
- прокоментувати та обговорити результати дослідження;
- надати експертну оцінку проведеному дослідженню;
- вибрати галузь практичного застосування отриманих результатів;
- викласти отримані результати у формі, прийнятній для фахівців та неспеціалістів [2, с. 187].

Основними комунікативно-прагматичними завданнями наукового тексту є привертання уваги читача до проблеми, її висвітлення, аргументація, доказовість та ін., тобто все те, що пов'язане з темою, яка є відправною точкою створення тексту. Саме тема наукового тексту є як інформаційним, так і прагматичним ядром [1, с. 66].

Прагматичний зміст наукового твору є своєрідною «упаковкою» комунікативно-інформаційного змісту, адже формує загальну прагматичну спрямованість усього твору. Прагматичний зміст наукового тексту репрезентує зв'язки між суб'єктом пізнання (автором) і суб'єктом комунікації (читачем), чим реалізує впливовий потенціал тексту або прагматичний ефект. Для досягнення прагматичного ефекту автори творів обирають відповідну форму вираження, композиційну побудову та прагматично марковані мовні одиниці.

Прагматичний зміст англомовних монографій з інформаційних технологій формують композиційно-прагматичні сегменти (далі – КПС) – текстові одиниці формальної організації первинного наукового тексту, які, услід за В. С. Чернявською, розуміємо як «виражені на поверхневому рівні поодинокі компоненти глибокого смислового рівня тексту, детерміновані моделлю мовленнєво-мисленнєвої діяльності в послідовності етапів фор-

мування нового знання: проблеми, гіпотези, її формалізованого чи дослідно-емпіричного доказу, висновку та визначені пізнавально-комунікативними діями вченого» [4, с. 68].

На відміну від одиниць архітектонічного членування текстового цілого (абзаців, розділів та ін.), для композиційно-прагматичного сегмента немає принципового значення графічна рубрикація або співвіднесеність із заголовками підрозділів. Зв'язок між сегментами здійснюється не стільки на поверхневому рівні твору, скільки на глибинному, в рамках смислового цілого. Межі КПС (як компонентів змістовно-смислового плану тексту) визначаються зміною розумових етапів, а також реалізацією окремих пізнавально-комунікативних дій ученого, його прагматичних установ [там само, с. 69].

Класифікація композиційно-прагматичних сегментів первинних наукових текстів, розроблена В.Є. Чернявською, була покладена нами в основу виділення композиційно-прагматичних сегментів у межах текстів англомовних монографій з інформаційних технологій. Таким чином, модель композиційної організації англомовних наукових монографій з інформаційних технологій представлена такими основними композиційно-прагматичними сегментами, як характеристика теми/предмета дослідження; історія питання; постановка мети і завдань дослідження; формулювання проблеми; висунення гіпотези; доказ; висновки.

КПС «характеристика теми/предмета дослідження» є вступним і міститься у таких розділах, як Foreword, Introduction, Preface. Сигналом цього блоку (його звичайним початком) є клішовані конструкції, які вводять у тему і вказують межі планованого дослідження: *this monograph is primarily concerned with...; it provides an empirical and theoretical analyses of; this book seeks to examine...; the book attempts to set out...; this book examines...; a core element of this book is...; the topic to be discussed involves...*

КПС «історія питання» (залежно від комунікативного наміру автора) може слідувати за названим вище композиційно-прагматичним сегментом, розміщуючись у загальному з ним вступному розділі або ж передувати йому, розміщуватися на абсолютному початку тексту. Головне комунікативне завдання, що вирішується ним, полягає в актуалізації наукової наступності через опис теоретичного фундаменту і методологічного апарата нового тексту. Тому типовий зміст КПС «історія питання» визначається експлікацією старого базового знання. Текстова тканина блоку виявляється насиченою мовленнєвими одиницями і конструкціями, що конкретизують його зміст із точки зору таких позицій розвитку, як становлення концепцій, взаємозв'язок і взаємодія, роль передтекстів для концепцій, що розвивається; тенденції, пріоритети розвитку. При цьому типовими є одиниці із семантикою збірності і системності (кількісної і якісної генералізації) [4, с. 72], наприклад:

These discussions are necessary and timely. The state of thinking about legal and policy issues relating to robotics today is analogous to how scholars and policymakers approached the Internet before the World Wide Web. Imagine if in 1980 (more than ten years after the first Internet standards document, RFC 1), just as the Internet was starting to grow, or even in 1992, just as the first website went online, an interdisciplinary group of scholars attempted to engage with the policy and legal issues raised by the Internet. Undoubtedly the participants would have failed to foresee all the consequences of the Internet, good or bad, that we enjoy today. It is probable, however, that they would have identified key difficul-

ties relating to domain names and trademarks, information security, access for the disabled, and privacy, to name only a few. By the time these issues were, in fact, recognized as significant, the installed base was sufficiently large to make changes to the relevant protocols and practices controversial (e.g., IPSEC) and in some cases (e.g., domain names) highly impractical [7, с. 2].

Для КПС «постановка мети та завдань дослідження» типовими є такі мовні конструкції, які визначають стратегію наукового пошуку і його ціленастанови. Наприклад: *our starting point in this volume...; this research focuses on...; the objective of this book is to present a comprehensive evaluation...; this book addresses the following key questions and seeks to help readers understand what aspects are important in the digital society...; this book reconsiders the question of the nature of cyberlaw with the benefit of hindsight...; the goal of this study is to describe...; the aim of this book is to reconceptualize the basic tenets of the field...; the main purpose of the case studies is to illustrate...*

КПС «формулювання проблеми» маркується в англомовних монографіях лексемами прямої номінації: *a number of objectives; a number of questions; problem; the object in question*, а також проблемним питанням. Наведемо приклад: *As robots become more autonomous, the question of where liability rests when something goes wrong is complicated. Is it the manufacturer, the programmer, the user (who gave a bad instruction), or some combination of them all?* [7, с. 11]. У цьому уривку етап переходу до формулювання проблеми, проблемної ситуації супроводжується як прямою номінацією (the question), так і питаннями, що активізують увагу читача на проблемі як усвідомленому протиріччю, ще не вирішеному науковому завданні.

Засобом актуалізації КПС «висунення гіпотези» є лексико-граматичні одиниці, що виражають різні типи припущень, здогадок, умов, які (за системної організації) відображають гіпотетичність (як складник процесу пізнання): *to hypo the size; to suppose; to query; possible; probable; hypothetical; plausible* та ін. Наведемо приклад: 1. *We suggest that the law and robotics project should look to the lessons of other bodies of law that have grappled, with varying degrees of success, with the problem of regulating new digital technologies for decades [7, p. 16].* 2. *To guide the analyses of such dispersed and fluid spaces, I propose that we need a practice-oriented, relational and agnostic research strategy for the study of ordering. This approach brings together insights from Foucauldian work on power and governmentality [9, с. 12].*

Важливим етапом у представленні нового наукового знання є доказ тієї точки зору, яка висунута на ідейно-гіпотетичному етапі як вихідного тезису. Доказ визначається як логічно-мовленнєва дія, в результаті якої істинність (чи хибність) будь-якого тезису обґрунтовується за допомогою низки аргументів. Мовленнєва реалізація КПС доказу в англомовних наукових монографіях формалізована і може бути охоплена системою таких стандартизованих лексико-граматичних засобів, як *so that; therefore; consequently; because of this; this is why; that is why; as a result; due to this* та ін. Наприклад: *However, public peering is not always the case. Because of the rapidly increased Internet traffic by the end of 1990s, many US IXPs became bottlenecks for Internet data traffic. And this is why some major ISPs started implementing private peering, which refers to bilateral peering agreements between any two ISPs using direct connections, in order to bypass the congested routers of the IXPs [8, с. 11].*

Виділення в англомовних монографіях з інформаційних технологій КПС «висновки» відбувається за допомогою спе-

ціальних мовних засобів, які передають зв'язок логічного слідування, тобто виведення висновків із попереднього контексту. До них належать вхідні слова та словосполучення, що своєю семантикою вказують на попередній контекст: *in conclusion; finally; in summary; in sum; as previously described; as mentioned above; as named/stated before...* та ін. Наведемо приклади з контексту: 1. *Tosumup*, ISPs, in order to achieve global connectivity, use different combinations of public and private peering as well as Internet Protocol (IP) transit [8, c. 12]; 2. *As noted earlier*, technology has become recognized as a major determinant of international trade patterns [9, c. 7].

Варто зазначити, що сукупність та кількість композиційно-прагматичних сегментів в англomовних монографіях з інформаційних технологій може варіюватися, що зумовлено теоретичною та емпіричною направленістю, комунікативними і прагматичними настановами автора та його індивідуальним стилем викладу.

Крім композиційно-прагматичних сегментів, прагматичний зміст англomовних монографій з інформаційних технологій формують прагматично-марковані мовні одиниці. Прагматична маркованість визначається відповідно до таких критеріїв:

- прагматично маркована конструкція є відступом від комунікативної норми;
- прагматично маркована конструкція сприймається реципієнтом як дещо неочікуване в результаті зміни руху інформаційного потоку чи введення якісно нового елемента дискурсу;
- прагматично маркована конструкція має додаткове прагматичне значення, що суттєво обмежує частотність її вживання [4, с. 36].

Прагматичне значення може локалізуватися як у денотативному, так і в конотативному значенні слова. Денотативний прагматичний компонент визначає сфери вживання мовної одиниці, передбачає набір можливих ситуацій спілкування. У досліджуваних монографіях прикладом прагматичного значення, що локалізується в денотативному значенні слів, є мовні одиниці, які вживаються лише у сфері інформаційних технологій, наприклад: *backbone, bandwidth, peering, repeater, halt, oscillator, broadband, switch, assembler, compiler, motherboard, muldem* та ін.

Конотативний прагматичний компонент відображає суб'єктивне ставлення до предметів і явищ реальної дійсності, певний погляд на них як об'єктів, що наявні у свідомості носіїв мови. Актуалізація конотативного прагматичного компонента веде до появи експресивного, емоційного, оцінного, емоційно-оцінного забарвлення мовних одиниць, які нашаровуються на денотативний смисл. Прикладом прагматичного значення, що локалізується в конотативному значенні слів, є такі мовні одиниці: *phenomenon, scam ware, bottleneck, espionage, phreaking, net god, sandbox, trash, letter bomb* та ін.

Висновки. Отже, прагматичний зміст англomовних монографій з інформаційних технологій безпосередньо пов'язаний з авторським задумом, мета якого – проінформувати читача про найновіші результати досліджень галузі інформаційних технологій та переконати його в об'єктивності власної позиції. Цей задум визначає вибір одиниць і принципів мовної структури повідомлення. Тексти досліджуваних монографій складаються з композиційно-прагматичних сегментів, кожен із яких має типовий зміст і вводиться в текст стандартизованими засобами

вираження. Така побудова та зміст англomовних монографій з інформаційних технологій сприяють чіткій орієнтації читача в тексті, полегшують його сприйняття та досягнення запланованого прагматичного ефекту. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні прагматичного ефекту англomовних монографій з інформаційних технологій на читача.

Література:

1. Ладыжникова В.И. Тематическое развертывание и прагматическое фокусирование в научном тексте. Вестник Российского государственного университета им. И. Канта. Калининград, 2010. Вып. 02. С. 65–70.
2. Семенюк О.А., Паращук В.Ю. Основы теории мовой коммуникации: навч. посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 240 с.
3. Сусов И.П. Лингвистическая прагматика: учебник для студентов, магистрантов и аспирантов (докторантов). Москва: Восток-Запад, 2006. 200 с.
4. Чернявская В.Е. Интерпретация научного текста: учебное пособие. Изд. 5-е. М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. 128 с.
5. Birner B. Introduction to Pragmatics. Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2013. 193 p.
6. Callies M. Information Highlighting in Advanced Learner English: The Syntax-Pragmatics Interface in Second Language Acquisition. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2009. 293 p.
7. Robot Law / ed. by Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr. Cheltenham: Edward Elgar Publ., 2016. 424 p.
8. Tranos E. The Geography of the Internet: Cities, Regions and Internet Infrastructure in Europe. Cheltenham: Edward Elgar Publ., 2013. 256 p.
9. James J. Bridging the Global Digital Divide. Cheltenham: Edward Elgar Publ., 2003. 160 p.

Козубская И. Г. Прагматическое содержание англоязычных монографий по информационным технологиям

Аннотация. В статье исследовано прагматическое содержание англоязычных монографий по информационным технологиям. В пределах текстов монографий рассмотрено композиционно-прагматические сегменты, которые способствуют ясной ориентации читателя в тексте и облегчают восприятие им новой информации. Выделены прагматически-маркированные языковые единицы с денотативным и конотативным прагматическими компонентами.

Ключевые слова: прагматическое содержание, композиционно-прагматический сегмент, прагматически-маркированные языковые единицы, денотативный прагматический компонент, конотативный прагматический компонент.

Kozubska I. Pragmatic content of the English-language monographs on Information Technologies

Summary. The article examines the pragmatic content of the English-language monographs on Information Technologies. Within the texts of the monographs, the compositional-pragmatic segments that contribute to the clear orientation of the reader in the text and easier perception of the new information are considered. Pragmatically-marked language units with denotative and connotative pragmatic components are singled out.

Key words: pragmatic content, compositional-pragmatic segment, pragmatically-marked linguistic units, denotative pragmatic component, connotative pragmatic component.